บทที่ 4
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นโครงการตามนโยบายของรัฐบาล ที่ได้กำหนดให้การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ทุกภาคส่วนจะต้องเร่งรัดบูรณาการการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างสันติสุขของประชาชนและความเชื่อมั่นต่อการบริหารภาครัฐ กรมการพัฒนาชุมชนโดยศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9 ร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเครือข่ายภาคประชาชนได้ร่วมกันดำเนินงานโครงการในพื้นที่นำร่องในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส อำเภอละ 1 ตำบล รวม 33 ตำบล โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนโครงการเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงแรก เป็นการเพิ่มขีดความสามารถของเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล อำเภอและจังหวัด ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาความยากจน และช่วงหลังเป็นการเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชนดังกล่าว โดยใช้กิจกรรมทางเลือกในการแก้ปัญหาความยากจนที่เครือข่ายองค์กรประชาชนแต่ละระดับ พิจารณาจัดให้มีการดำเนินงานขึ้นเพื่อให้ทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดของการดำเนินงานตามโครงการ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กรมการพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานภายนอก คือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จึงได้ติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานของโครงการ จัดทำตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ ประเมินผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการทั้งในด้านกระบวนการ ผลลัพธ์ ผลกระทบ และรวบรวมปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานโครงการ โดยใช้หลักการประเมินแบบมีส่วนร่วม

สรุปผลการประเมิน

ผลการดำเนินงานของโครงการสามารถสรุปได้ 2 ส่วน คือ การบริหารจัดการโครงการ และผลตามตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน สรุปได้ดังนี้

1. การบริหารจัดการโครงการ

1.1 กิจกรรมที่ดำเนินการ

พบว่า การดำเนินงานกิจกรรมในโครงการเป็นกิจกรรมด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้ทั้งหมด แบ่งออกเป็นกิจกรรมด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ 1) ด้านการเกษตร ประกอบด้วย กิจกรรมจัดหาปุ๋ยเคมี / ปุ๋ยอินทรีย์ การปรับปรุงสวนผลไม้ การปลูกผัก ข้าวโพด อ้อยและแตงโม การเพาะพันธุ์ยางพารา 2) ด้านการเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงคือ วัวและแพะ นอกจากนั้น ได้แก่ หมู เป็ดเทศ และไก่พื้นบ้าน (ไก่เบตง) ปลา 3) ด้านค้าขาย ประกอบด้วยการจัดตั้งร้านค้า ขายกาแฟโบราณ ขนม

และไอศกรีม 4) ด้านบริการ ประกอบด้วย การซ่อมรถจักรยานยนต์ การตัดผมชาย 5) ด้านการแปรรูปและหัตถกรรม ประกอบด้วย การทำน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า แชมพูสระผมและน้ำบูดู 6) การตัดเย็บและหัตถกรรม ได้แก่ ตัดเย็บเสื้อผ้า ผ้าคลุมผมและหมวกกะปิเย๊าะ จักสาน ทำกะลามะพร้าว และผ้าบาติก

2. วิธีการ/ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ

ขั้นตอนให้ได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายและกิจกรรมการดำเนินงานดังนี้

2.1 การกลั่นกรองและคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายต้องเป็นคนยากจนของชุมชนเพื่อเข้าร่วมโครงการพบว่า คณะกรรมการ ศอช.ต. ใช้วิธีการจัดเวทีชุมชนระดับหมู่บ้านและตำบลโดยอาศัยข้อมูลจากจปฐ.ของหมู่บ้าน ข้อรายได้ได้ต่ำกว่า 20,000 บาท/คน/ปี จากเวทีชุมชน บาง ศอช.ต.ต้องปรับปรุงข้อมูลคนยากจนในชุมชนใหม่ เมื่อเวทีชุมชนให้การยอมรับรายชื่อคนยากจนของชุมชนแล้ว จึงทำการจัดลำดับรายชื่อเพื่อคัดเลือกเข้าร่วมโครงการต่อไป

2.2 การพิจารณากติกาสนับสนุนทุน หรืองบประมาณแก่กลุ่มเป้าหมายในการทำกิจกรรมโครงการ คณะกรรมการ ศอช.ต. ผู้เข้าร่วมเวทีชุมชนและครัวเรือนเป้าหมาย ได้ร่วมกันพิจารณาวิธีการสนับสนุนงบประมาณและการจัดสรรวัสดุ อุปกรณ์ หรือความช่วยเหลือจากโครงการ พบว่า การสนับสนุนงบประมาณที่ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย เป็นรูปแบบของการช่วยเหลือในรูปเงินทุนหมุนเวียน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้รับการช่วยเหลือแล้ว นำไปดำเนินงานตามโครงการแล้วระยะหนึ่งต้องคืนงบประมาณมาในรูปของเงินหรือวัสดุ อุปกรณ์แก่คณะกรรมการ ศอช.ต. เพื่อนำไปจัดสรรช่วยเหลือแก่คนในชุมชนต่อไป ส่วนวิธีการแบ่งปันช่วยเหลือแก่กลุ่มเป้าหมายใช้หลักการความเสมอภาค คือ การแบ่งหรือจัดสรรให้เท่ากันหมดทุกคน ในบางกิจกรรม เช่น การเลี้ยงแพะ วัว ใช้วิธีการจับสลากเพื่อจัดสรรแพะและวัว มีบาง ศอช.ต. ได้จัดสรรงบประมาณให้แก่ครัวเรือนเป้าหมายโดยดูที่ความจำเป็นขนาดของครัวเรือนประกอบ ทำให้กลุ่มเป้าหมายแต่ละคนหรือครัวเรือนได้รับการแบ่งปันความช่วยเหลือจากโครงการไม่จำเป็นต้องเท่ากัน

2.3 การพิจารณาคัดเลือกกิจกรรมที่จะดำเนินการตามโครงการ พบว่า ในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่คณะกรรมการ ศอช.ต. และกลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันเสนอและพิจารณากิจกรรมที่สมควรให้มีการดำเนินงานโดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1) ความเป็นไปได้ของกิจกรรมสามารถดำเนินการได้สำเร็จหรือได้ผล

2) กิจกรรมนั้นมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่

3) กิจกรรมนั้นมีความเหมาะสมกับประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมาย

4) ผลผลิตของกิจกรรมเป็นความต้องการของตลาด

5) กิจกรรมเป็นความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

อย่างไรก็ตามพบว่าในบางตำบลกิจกรรมที่ดำเนินการนั้นเกิดจากความต้องการหรือการชี้นำของคณะกรรมการ ศอช.ต.มากกว่ามาจากความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย

2.4 การเขียนโครงการเสนอต่อหน่วยงาน เพื่อขออนุมัติดำเนินการและขอความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ช่วยดำเนินการหรืออำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน เกษตร และปศุสัตว์

2.5 การแต่งตั้งคณะกรรมการจัดซื้อ จัดจ้าง และคณะกรรมการตรวจรับเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามระเบียบของทางราชการและความโปร่งใส โดยในคณะกรรมการชุดต่าง ๆ จะมีตัวแทนของ ศอช.ต. เข้าร่วมด้วย

2.6 การดำเนินการจัดซื้อ จัดจ้างในโครงการนี้มี 2 วิธี ประกอบด้วย

2.6.1 ดำเนินการโดยผ่านหน่วยงานราชการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีปี 2535 ในกรณีที่มีการเบิกจ่ายเกินวงเงิน 100,000 บาท แต่ละกิจกรรมต้องมีการประกวดราคาโดยมีผู้รับเหมามาทำหน้าที่ดำเนินการให้กับโครงการ

2.6.2 ดำเนินการโดยทางคณะกรรมการ ศอช.ต. และกลุ่มเป้าหมายเอง ในกรณีที่งบประมาณไม่เกิน 100,000 บาท / กิจกรรม

พบว่าการดำเนินการจัดซื้อ จัดจ้าง โดยคณะกรรมการ ศอช.ต.และกลุ่มเป้าหมายและเกิดการเรียนรู้กระทำได้รวดเร็ว ทันเวลา ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากกว่าดำเนินการโดยผ่านทางหน่วยราชการที่มักล่าช้า ไม่ทันเวลาและความต้องการของครัวเรือนเป้าหมาย

การดำเนินงานขั้นตอนนี้ทั้ง 2 วิธีเมื่อมีการจัดซื้อ จัดจ้างและทำการส่งมอบวัสดุอุปกรณ์แก่โครงการ ทางคณะกรรมการตรวจรับจะทำหน้าที่เซ็นชื่อรับมอบวัสดุ อุปกรณ์ เพื่อแจกจ่ายไปยังครัวเรือนเป้าหมาย

2.7 การส่งมอบวัสดุ อุปกรณ์แก่ครัวเรือนเป้าหมายเพื่อให้ดำเนินงานตามโครงการ

ครัวเรือนเป้าหมายที่ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากโครงการต้องทำสัญญากับทางคณะกรรมการ ศอช.ต. ตามที่ตกลงกันไว้ในการดำเนินงานในรูปเงินทุนหมุนเวียน ทางครัวเรือนเป้าหมายในทุกกิจกรรมจะต้องคืนทุน (อาจเป็นเงิน/วัสดุอุปกรณ์/อื่น ๆ เช่น ลูกแพะ) ให้แก่ชุมชนหลังจากการดำเนินกิจกรรมตามโครงการแล้วระยะหนึ่ง เพื่อให้คนในชุมชนนำไปดำเนินการต่อ ส่วนการคืนเงินทุนนั้นอาจต้องคืนครบตามจำนวนที่ได้รับจากโครงการหรือคืนเพียงบางส่วน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงในการจัดทำเวทีชุมชน

2.8 การติดตามให้ความช่วยเหลือของคณะกรรมการ ศอช.ต. แก่กลุ่มเป้าหมาย พบว่าคณะกรรมการ ศอช.ต. บางแห่งมีการติดตามและให้คำแนะนำการดำเนินงานแก่กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการในแง่ของการให้กำลังใจ ประสบการณ์ และแนวความคิด เช่น การส่งเสริมให้ปลูกผักสวนครัวไว้บริโภค เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน เป็นต้น

2. ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการฯ สรุปได้ดังตาราง 19

ตาราง 19 ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ในช่วงเดือนมีนาคม 2548

ตัวชี้วัด	ผลการดำเนินงาน
1. การพัฒนาขีดความสามารถของครัวเรือนยากจน ตามเกณฑ์ จปฐ. (> 20,000 บาท/คน/ปี)	
1.1 ความตระหนักในการแก้ไขปัญหาความยากจน	1.1 ครัวเรือนเป้าหมายมีความตระหนักในการแก้ไขปัญหาความยากจนอยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ย 2.62 จาก 3.00)
1.2 ความคิดเห็นของครัวเรือนเป้าหมายที่มีต่อประโยชน์ของโครงการ	1.2 ครัวเรือนเป้าหมายเห็นว่าประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการสูงสุด คือ การสร้างรายได้แก่ครัวเรือนยากจน (ร้อยละ 89.2) อันดับ 2 คือ สามารถขยายโอกาสในการพัฒนาอาชีพ (ร้อยละ 82.1) อันดับสาม คือ การสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ราชการ (ร้อยละ 65.6) ส่วนประโยชน์ด้านที่มีความถี่น้อยที่สุด คือ การบรรเทาปัญหาการกู้ยืมเงินนอกระบบครัวเรือนยากจน (ร้อยละ 45.6)
1.3. การดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนของครัวเรือนเป้าหมาย	การดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนตามกิจกรรมทางเลือกของครัวเรือนเป้าหมายโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย สอดคล้องกับผลจากการสังเกตที่พบว่า ครัวเรือนเป้าหมายส่วนใหญ่พึ่งจะได้รับวัสดุอุปกรณ์สำหรับดำเนินงานตามโครงการกิจกรรมที่ครัวเรือนเป้าหมายไม่เคยปฏิบัติมากที่สุดคือ ไม่เคยได้ไปศึกษาดูงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการพัฒนาอาชีพกับครอบครัวอื่นในรอบ 6 เดือนที่ผ่านมา (ร้อยละ 39.5) ไม่เคยได้ปรึกษาหารือหรือขอคำแนะนำช่วยเหลือเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย (ร้อยละ 27.9) ไม่เคยกำหนดแผนหรือเป้าหมายที่จะลดรายจ่ายในครอบครัว (ร้อยละ 23.6) ไม่เคยสังเกตความเปลี่ยนแปลงของรายได้และรายจ่ายของครอบครัว (ร้อยละ 20.5) ส่วนกิจกรรมที่ครัวเรือนเป้าหมายปฏิบัติมากที่สุด คือการเข้าร่วมในเวทีประชาคมที่ ศอช.จัดขึ้น

ตัวชี้วัด	ผลการดำเนินงาน
1.4. ระดับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการศอช.ในการสนับสนุนและนิเทศกิจกรรมทางเลือกด้านอาชีพของครัวเรือนเป้าหมาย	1.4 คณะกรรมการศอช.ได้ปฏิบัติงานตามกิจกรรมต่าง ๆ ในการสนับสนุนและนิเทศกิจกรรมทางเลือกด้านอาชีพของครัวเรือนเป้าหมายโดยรวมเฉลี่ย ประมาณ 2 ครั้ง กิจกรรมที่คณะกรรมการศอช.ได้ปฏิบัติมากตามลำดับ คือ ได้แจ้งให้ครัวเรือนเป้าหมายเข้าร่วมประชุมหรือร่วมจัดเวที ให้คำแนะนำแก่ครัวเรือนเป้าหมายในการประกอบอาชีพตามโครงการ ได้เชื่อมโยงครัวเรือนเป้าหมายและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสพบปะกัน และการไปติดตามตรวจสอบการนำวัสดุอุปกรณ์ตามโครงการไปใช้ในการประกอบอาชีพของครัวเรือนเป้าหมาย
1.5 รายได้ของครัวเรือนเป้าหมายก่อน-หลังดำเนินโครงการ	จากการสัมภาษณ์ครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการพบว่า หลังดำเนินโครงการครัวเรือนเป้าหมายมีรายได้/คน/ปี สูงกว่าก่อนดำเนินโครงการทุกจังหวัด ดังนี้ **จังหวัดยะลา** ก่อนดำเนินโครงการรายได้เฉลี่ย/คน/ปี เท่ากับ 13,579 บาท(n=78คน) หลังดำเนินโครงการรายได้เฉลี่ย/คน/ปี เท่ากับ 20,250 บาท(n=46คน) ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่าก่อนดำเนินโครงการ 42 คน คิดเป็นร้อยละ 43.3 **จังหวัดปัตตานี** ก่อนดำเนินโครงการรายได้เฉลี่ย/คน/ปี เท่ากับ 18,767บาท(n=150 คน) หลังดำเนินโครงการรายได้เฉลี่ย/คน/ปี เท่ากับ 20,999 บาท (n=111 คน) ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่าก่อนดำเนินโครงการ 45 คน คิดเป็นร้อยละ 25.7 **จังหวัดนราธิวาส** ก่อนดำเนินโครงการรายได้เฉลี่ย/คน/ปี เท่ากับ 13,894 บาท(n=111 คน) หลังดำเนินโครงการรายได้เฉลี่ย/คน/ปี เท่ากับ 23,364 บาท (n=19 คน) ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่าก่อนดำเนินโครงการ 19 คน คิดเป็นร้อยละ 1.4

ตัวชี้วัด	ผลการดำเนินงาน
2. ความสามารถในการบริหารจัดการเครือข่ายของ ศอช.ต.	
2.1. คณะกรรมการบริหาร ศอช.ต. ที่สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่	2.1 ศอช.ต.จังหวัดยะลาส่วนมาก (ร้อยละ 75) ที่คณะกรรมการสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้เกินครึ่งแต่ไม่ครบทุกคน ส่วนที่เหลือ (ร้อยละ 25) ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้เต็มที่ไม่ถึงครึ่งของคณะกรรมการ ศอช.ต.ทั้งหมด ศอช.ต.จังหวัดปัตตานีส่วนมาก (ร้อยละ 67) ที่คณะกรรมการสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้เกินครึ่งของคณะกรรมการ ศอช.ต.ทั้งหมดแต่ไม่ครบทุกคน ส่วนที่เหลือ (ร้อยละ 33) สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้ครบถ้วนทุกคน ศอช.ต จังหวัดนราธิวาส ประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 46) ศอช.ต. ที่ คณะกรรมการสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้ครบถ้วนทุกคน ศอช.ต.ที่คณะกรรมการสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้เกินครึ่งแต่ไม่ครบทุกคนร้อยละ 38 และศอช.ต.ที่คณะกรรมการสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้เต็มที่ไม่ถึงครึ่ง ร้อยละ 16
2.2 แผนปฏิบัติการศอช.ต.	2.2 ศอช.ต ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ทั้งหมดมีแผนปฏิบัติการ ส่วนใหญ่เป็นแผนที่มีลายลักษณ์อักษร โครงการที่บรรจุในแผนโดยเฉลี่ย 5-8 โครงการ ส่วนใหญ่เป็นโครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ คือการส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้
2.3. การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์และการปฏิบัติตามของสมาชิก	2.3 ศอช.ต ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ (ทั้งเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร) เพื่อให้เครือข่ายสมาชิกถือปฏิบัติ ร้อยละ 75, 100 และ 76.9 ตามลำดับ
2.4 ข้อตกลงร่วมของเครือข่าย	2.4 ศอช.ต.ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส มีข้อตกลงร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่ายของศอช.ต ร้อยละ 87.5, 100 และ 76.9 ตามลำดับ

ตัวชี้วัด	ผลการดำเนินงาน
2.5 จำนวนครั้ง/ปี ในการฏิบัติงานของ ศอช.ต. ในการพบปะเยี่ยมเยียนและ ติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่ายโดยการแนะนำ พูดคุย ฯลฯ	2.5 ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้ออกไปพบปะเยี่ยมเยียนและ ติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่ายจำนวน 4.5, 10 และ 4 ครั้ง ตามลำดับ
2.6 การมีกองทุนในการบริหารจัดการ ศอช.ต	2.6 ศอช.ต.ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ที่มีกองทุนในการบริหารจัดการ ร้อยละ 62.5, 75.0 และ 15.4 ตามลำดับ เงินกองทุนได้มาจากการบริจาคจากคณะกรรมการ ศอช.ต./การบริจาคจากเงินกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน /สมาชิกสมทบ/เหลือจากการจัดกิจกรรม/การจัดหาทุนของคณะกรรมการ ศอช.ต.
3. การทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานการทำงานของกลุ่ม / องค์กร สมาชิก	
3.1 การจัดทำทะเบียนข้อมูลของ ศอช.ต.	3.1 ศอช.ต ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้มีการจัดทำทะเบียนข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการในการพัฒนาชุมชนมากที่สุด คือ ทะเบียนครัวเรือนยากจนทั้งหมดที่มีอยู่ในตำบล รองลงมาคือ การทำทะเบียนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางเลือก อันดับสาม คือ การทำทะเบียนสมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่เป็นเครือข่าย ศอช.ต.
3.2 จำนวนครั้งที่ศอช.ต.ได้ดำเนินการให้กลุ่ม/องค์กรเครือข่ายได้จัดกิจกรรมร่วมกัน	3.2 ศอช.ต.ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้ดำเนินการให้กลุ่ม/องค์กรเครือข่ายได้จัดกิจกรรมร่วมกันคิดเป็นร้อยละ 62.5, 100 และ 61.5 ตามลำดับ จำนวนกิจกรรมที่จัดโดยเฉลี่ย 3, 5 และ 3 ครั้ง ตามลำดับ กิจกรรมด้านศาสนามีผู้เข้าร่วมสูงสุด (ร้อยละ 90-100)
3.3 จำนวนครั้งของการจัดเวทีประชาคม โดยศอช.ต.	3.3 ในรอบปีที่ผ่านมา ศอช.ต.ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ทั้งหมดทุก ศอช.ต.ได้จัดทำเวทีประชาคม จำนวนครั้งที่จัดโดยเฉลี่ย 3.6 , 7.0 และ 3.8 ครั้ง ตามลำดับ
3.4 จำนวนครั้งที่ศอช.ต.ได้จัดให้มีการประชุมองค์กรสมาชิกที่อยู่ในเครือข่าย	3.4 ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้จัดให้มีการประชุมองค์กรสมาชิกที่อยู่ในเครือข่าย คิดเป็นร้อยละ 87.5 , 100 และ 84.6 ตามลำดับ จำนวนครั้งที่จัดโดยเฉลี่ย 4.0, 5.2 และ 3.6 ครั้ง ตามลำดับ

ตัวชี้วัด	ผลการดำเนินงาน
3.5 ร้อยละของศอช.ต. ที่ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ	3.5 ศอช.ต.ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้ประสานงานให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องมาพบปะ แนะนำให้ความรู้แก่ครัวเรือนเป้าหมาย คิดเป็นร้อยละ 87.5, 91.7 และ 69.2 ตามลำดับ หน่วยงานที่ประสานความร่วมมือ ได้แก่ เกษตร ปศุสัตว์ สหกรณ์ ประมง หน่วยทักษิณพัฒนา ธกส. เป็นต้น
4. ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตำบลของ ศอช.ต.	
4.1 การริเริ่มดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนโดย ศอช.ต.	4.1 ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้มีการริเริ่มดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ร้อยละ 100, 100 และ 69.2 ตามลำดับ
4.2 จำนวนกิจกรรมที่ศอช.ต. ประสานความร่วมมือให้หน่วยงานอื่นเข้ามาจัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน	4.2 ศอช.ต.ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้มีการประสานความร่วมมือเพื่อให้หน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาจัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ร้อยละ 100, 100 และ 76.9 ตามลำดับ และจำนวนกิจกรรมที่จัดโดยเฉลี่ย 4, 5 และ 3 ครั้ง ตามลำดับ
4.3 จำนวนครั้งที่ศอช.ต.เข้าไปให้คำแนะนำปรึกษาหรือแก้ไขปัญหาอุปสรรคแก่ประชาชน กลุ่ม/องค์กร	4.3 ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้ดำเนินการให้คำแนะนำปรึกษาหรือแก้ไขปัญหาอุปสรรคให้แก่ประชาชน หรือกลุ่ม/องค์เครือข่าย ร้อยละ 87.5 , 100 และ 61.5 ตามลำดับ จำนวนครั้งที่จัดโดยเฉลี่ย 3.6, 5 และ 3 ครั้ง ตามลำดับ
4.4 จำนวนโครงการ/กิจกรรมที่เสนอโดยศอช.ต.และอบต.หรือหน่วยงานอื่นสนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินงาน	4.4 ศอช.ต. ในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ได้เสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.และหน่วยงานอื่น ๆ ร้อยละ 87.5, 100 และ 76.9 ตามลำดับ ทั้งนี้ร้อยละของโครงการที่ศอช.ต.จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้รับอนุมัติคิดเป็นร้อยละของจำนวนโครงการที่เสนอขอเท่ากับ 78.4, 83.3 และ 72.0 ตามลำดับ

ตัวชี้วัด	ผลการดำเนินงาน
5. ความสามารถของ ศอช.ต.ในการพัฒนากลุ่มองค์กรสมาชิก 5.1 จำนวนคณะกรรมการศอช.ต. ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นกรรมการในกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ	5.1 คณะกรรมการ ศอช.ต.ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ที่ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งกรรมการในกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา คือ จังหวัดยะลามี 5 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 15 คน จังหวัดปัตตานีมี 10 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 37 คน จังหวัดนราธิวาสมี 8 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 19 คน
5.2 จำนวนคณะกรรมการศอช.ต. ที่ได้ไปร่วมประชุม อบรม สัมมนา ในหลักสูตรต่าง ๆ	5.2 คณะกรรมการ ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ที่ได้ไปร่วมอบรม สัมมนาในหลักสูตรต่าง ๆ ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา คือ จังหวัดยะลามี 7 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 20 คน จังหวัดปัตตานีมี 11 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 45 คน จังหวัดนราธิวาสมี 7 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 15 คน
5.3 จำนวนคณะกรรมการศอช.ต. ที่ได้รับการยกย่อง ชมเชย หรือได้รับรางวัล	5.3 คณะกรรมการ ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ที่ได้รับการคัดเลือกหรือได้รับรางวัลดีเด่นในด้านต่าง ๆ ในรอบปีที่ผ่านมา คือ จังหวัดยะลามี 1 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 2 คน จังหวัดปัตตานีมี 8 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 14 คน จังหวัดนราธิวาสมี 4 ศอช.ต.จำนวนคณะกรรมการ 9 คน
5.4 จำนวนผู้นำกลุ่ม/องค์กรสมาชิก เครือข่ายที่คณะกรรมการศอช.ต.ร่วมสนับสนุน จนได้รับการยกย่อง ชมเชย. หรือได้รับรางวัล	5.4 คณะกรรมการ ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ที่ได้ร่วมสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำกลุ่ม/องค์กรสมาชิกเครือข่ายดำเนินกิจกรรมจนผู้นั้นได้รับการยกย่อง ชมเชย หรือได้รับรางวัลดีเด่นในด้านต่าง ๆ ในรอบปีที่ผ่านมา คือ จังหวัดยะลามี 3 ศอช.ต.จำนวนผู้ได้รับรางวัล 5 คน จังหวัดปัตตานีมี 8 ศอช.ต.จำนวนผู้ได้รับรางวัล 15 คน จังหวัดนราธิวาสไม่มี

ตัวชี้วัด	ผลการดำเนินงาน
6. ความคิดเห็นของครัวเรือนเป้าหมายในการทำงานร่วมกับภาครัฐ	
6.1 การรับรู้และเจตคติของครัวเรือนเป้าหมายที่มีต่อ ศอช.ทุกระดับ	6.1 ครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการร้อยละ76.5 รู้จักศอช. ทั้งนี้ครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการมีการรับรู้และมีเจตคติที่ดีต่อศอช.ในระดับสูง (จากสูง-ปานกลาง-ต่ำ)

อภิปรายผล

การติดตามประเมินผลโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนโดยการพัฒนาศักยภาพและเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามความก้าวหน้า ผลการดำเนินงานของโครงการ ปัญหา อุปสรรคของการดำเนินงานโครงการ จากผลการศึกษาที่ได้สามารถสรุปได้คือ การบริหารจัดการโครงการและผลตามตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ ทางคณะผู้วิจัยขอเสนอประเด็นสำคัญที่จะอภิปรายผลดังนี้

1. การบริหารจัดการโครงการ

1.1 การเตรียมความพร้อมของโครงการ นับเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นของความสำเร็จของโครงการ จากการศึกษา พบว่า การดำเนินงานโครงการกระทำกันในลักษณะเร่งด่วนและมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาเตรียมการของโครงการ ทั้งในส่วนของคณะกรรมการ ศอช. ระดับตำบลอำเภอและจังหวัดและการเตรียมการในชุมชน กล่าวคือ

คณะกรรมการ ศอช. ตำบล อำเภอและจังหวัด ที่ได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งให้รับผิดชอบโครงการ ในเรื่องการจัดสรรงบประมาณจากโครงการ พบว่า คณะกรรมการ ศอช. ระดับอำเภอและจังหวัดยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการใช้งบประมาณที่นอกเหนือจากงบประมาณที่จัดสรรให้ ศอช.ต. นำร่องโดยตรง และเกิดความลังเลและถกเถียงกันในคณะกรรมการ ศอช.อ. และ ศอช.จ. ว่าสมควรใช้งบประมาณการสนับสนุนกิจกรรมตำบลนำร่องเพิ่มเติมหรือให้ตำบลอื่นดี

การเตรียมพร้อมในชุมชน คณะกรรมการ ศอช.ต. นำร่อง ต้องจัดเวทีชุมชนกลั่นกรอง คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายและกิจกรรมทางเลือกอย่างเร่งรีบ เพื่อให้ทันกับช่วงเวลาของการอนุมัติข้อเสนอโครงการและงบประมาณที่จะสนับสนุน ทำให้การทำความเข้าใจระหว่างคณะกรรมการและกลุ่มเป้าหมายในวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของโครงการทำได้อย่างจำกัด ซึ่งมีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในการปฏิบัติงาน ให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการต่อไป

การเตรียมความพร้อมที่ดีในตอนเริ่มต้นโครงการ จะมีผลต่อความสำเร็จของโครงการในตอนต่อไป ซึ่ง มารุต ดำชะอม และคณะ (2546) ได้เสนอแนะไว้ในโครงการทักษิณถิ่นทอง (2545–2546) ว่าการดำเนินกิจกรรมของศอช.ไม่ควรเร่งรัดจนเกินไป ควรคำนึงถึงการเตรียมความพร้อมของชุมชน ควรให้ความรู้และให้ทุกคนในชุมชนมีความตระหนักการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีการปฏิบัติอย่างสมดุลย์ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากร เทคโนโลยี จิตใจและสังคมวัฒนธรรม

1.2 การกลั่นกรองคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายและกิจกรรม

จากการศึกษา พบว่า ทางคณะกรรมการ ศอช.ต. ทุกแห่งใช้การจัดเวทีชุมชนระดับหมู่บ้านและตำบล กลั่นกรองกลุ่มเป้าหมายและกิจกรรมโดยอาศัยข้อมูลจาก จปฐ.ของหมู่บ้านข้อรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท/คน/ปี ประกอบในการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนยากจน หากพิจารณากระบวนการดำเนินงานขั้นตอนนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

การใช้เวทีชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งของการกลั่นกรองคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายและกิจกรรมทางเลือกโดยให้คนในชุมชนมาประชุมพูดคุยร่วมกัน นับเป็นวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานภาพของเพื่อนบ้านในชุมชน สร้างความตระหนักของการแก้ไขปัญหาชุมชน และความเป็นเจ้าของงานพัฒนาของคนในชุมชน ทำให้สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน สอดคล้องกับบทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชนของสีลาภรณ์ บัวสาย (2547 : 36) ทิศทางและแนวทางที่เป็นทางเลือกสำหรับการสร้างความเป็นเจ้าของงานพัฒนาชุมชนคือ การเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นซึ่งจะต้องเป็นผู้รับผลจากการพัฒนาได้แสดงศักยภาพและพลังออกมานั้น จะทำให้การพัฒนาเกิดจากกระบวนการสร้างพลังและเติบโตจากภายใน คนในท้องถิ่นจะเป็น “เจ้าของ” งานพัฒนามากขึ้น ตั้งแต่ริเริ่มลงมือทำไปจนถึงติดตามผลและปรับปรุงแก้ไขซึ่งจะมีผลให้การพัฒนานั้น เกิดความยั่งยืนและเป็นประโยชน์กับคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามการจัดเวทีชุมชนจำเป็นต้องมีวิทยากรกระบวนการ ที่มีความสามารถพอสมควร ที่ทำให้เวทีเคลื่อนไหวเกิดการแสดงความคิดเห็นหรือการพูดคุยกันในเวทีอย่างอิสระ จากการศึกษาการจัดเวทีชุมชนของโครงการ มีข้อจำกัดเรื่องวิทยากรกระบวนการและการเตรียมความพร้อมกับชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ขาดสิ่งสำคัญของเวทีคือ เรื่องวิธีคิดของชาวบ้านและกลุ่มเป้าหมายต้องเป็นวิธีคิดที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพของปัญหาชุมชน ไม่เช่นนั้นแล้วการดำเนินการใด ๆ ก็ตามจะไม่สามารถเข้าถึงสาเหตุของปัญหาชุมชนที่แท้จริงได้ แนวทางแก้ไขก็ผิดเพี้ยนแก้ไขปัญหาไม่ได้ วิชัย เวชฤทธิ์ (2546 : 49) ได้เสนอแนะสำหรับการพูดคุยกับชาวบ้านในการทำแผนชุมชนไว้ว่า เรื่องสำคัญที่สุดในการพูดคุยกับชาวบ้านก็คือ เรื่องวิธีคิด ในเวทีแรกจะใช้เวลาช่วงเช้าทั้งหมดพูดกันถึงเรื่องวิธีคิดอย่างเดียว เพราะเชื่อว่าไม่ว่าจะมีเครื่องมือที่ดีอย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าวิธีคิดของคนไม่ถูกทางหรือไม่พยายามที่จะออกจากคติของตัวเอง ไม่มีทางก้าวหน้าจะวนเวียนอยู่กับที่เดิม เหมือนกันเดินเท้าซ้ายเท้า

เดียวเท้าขวาไม่ยอมไปก็วนอยู่กับที่ ถ้าหากสิ่งที่เคยทำมาแล้วแก้ไขไม่ได้ให้ลองคิดออกนอกกรอบหรือคิดใหม่บ้าง

1.3 การใช้ข้อมูล จปฐ. ของชุมชน ข้อรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท/คน/ปี ประกอบการพิจารณากลั่นกรองคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการจัดเวทีชุมชน เพื่อให้ผู้ร่วมเวทีตรวจสอบความถูกต้องและยอมรับรายชื่อคนยากจนที่มีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท/ปี ให้มีสิทธิได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินกิจกรรมทางเลือกของโครงการพบว่า รายชื่อคนยากจนในข้อมูล จปฐ. ของหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากผู้เข้าร่วมเวทีชุมชน เนื่องจากผู้เข้าร่วมเวทีส่วนใหญ่มีความเห็นว่าข้อมูล จปฐ. ที่มีนั้นไม่ถูกต้องไม่ตรงกับความเป็นจริงและไม่ครอบคลุม บางคนที่มีรายชื่ออยู่ไม่ได้มีฐานะยากจนจริง แต่บางคนมีรายได้น้อยฐานะยากจน กลับไม่มีรายชื่ออยู่ในบัญชีครัวเรือนยากจนของหมู่บ้าน ผลของการจัดเวทีชุมชนเพื่อกลั่นกรองคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายขั้นตอนนี้ ทำให้คณะกรรมการ ศอช.ต.ต้องทำการปรับปรุงข้อมูลของชุมชนใหม่ โดยตัดรายชื่อคนยากจนบางคนออกและเพิ่มรายชื่อคนยากจนบางส่วนเข้ามาในบัญชีรายชื่อคนยากจนของชุมชนอีก เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน กระบวนการดำเนินงานโครงการขั้นตอนนี้ มีประเด็นที่น่าพิจารณาดังนี้

1.3.1 การพิจารณาเกณฑ์ความยากจนของกลุ่มเป้าหมายในโครงการนี้ ใช้มิติรายได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่ครอบคลุมความยากจนในมิติอื่น ๆ ดังนั้นเมื่อทางโครงการและคณะกรรมการ ศอช.ต. ใช้แนวคิดความยากจนเรื่องเศรษฐกิจหรือรายได้เป็นเกณฑ์พิจารณาความยากจนแล้ว ทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนของโครงการ จึงมุ่งเน้นไปที่การดำเนินงานกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ สร้างรายได้มากกว่าหรือละเลยทำกิจกรรมด้านอื่น ๆ ทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนของโครงการฯ มีข้อจำกัดในเชิงยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2546) ได้กล่าวถึง ความยากจนในแนวคิดของสหประชาชาติว่า ความยากจนมิได้มีเฉพาะด้านมิติด้านการเงินหรือด้านวัตถุเท่านั้น แต่มันมีมิติความซับซ้อนหลายๆ ด้าน และมีเหตุแห่งความยากจนหลาย ๆ สาเหตุ ดังนั้นนโยบายและมาตรการหลาย ๆ ด้าน และมีเหตุแห่งความยากจนหลาย ๆ สาเหตุ ดังนั้นนโยบายและมาตรการแก้ไขความยากจนจึงต้องมีหลายมาตรการ มิใช่มีเฉพาะมาตรการทางรายได้เท่านั้น

1.3.2 การที่รายชื่อคนยากจนจากข้อมูล จปฐ.ของหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่เป็นที่ยอมรับของผู้เข้าร่วมเวทีชุมชน เพราะไม่ถูกต้องและไม่ครอบคลุมถึงบุคคลที่คนในชุมชนมีความเห็นว่ามีฐานะยากจนและสมควรได้รับการช่วยเหลือจากโครงการให้ดำเนินกิจกรรมทางเลือก ทำให้คณะกรรมการ ศอช.ต. ต้องปรับปรุงข้อมูลคนยากจนใหม่ให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน มีประเด็นที่น่าพิจารณาคือ ประการที่หนึ่ง ที่มาของข้อมูล จปฐ. ทำกันโดยมีข้อบกพร่อง สาเหตุอาจมีที่มาจากทั้งฝ่ายผู้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล กล่าวคือ ผู้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูล ชาวบ้านไม่ค่อยเชื่อถือ ไม่รู้จักคุ้นเคยเท่าใดนัก หรือจัดเก็บข้อมูลให้ผ่าน ๆ ไปเท่านั้น ส่วนผู้ให้ข้อมูล (ชาวบ้าน) ไม่เชื่อถือคนที่ลงไปทำ การให้ข้อมูลก็ให้พอผ่าน ๆ ไม่ได้ตั้งใจให้เอาไปใช้ให้เกิดประโยชน์เท่าใดนัก

ทำให้ข้อมูลที่ได้มาไม่ถูกต้อง ไม่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งปรากฏการณ์ลักษณะนี้ที่เป็นปัญหามาตลอด แหล่งข้อมูลผู้ยากจนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการสมควรให้ความสนใจ นอกเหนือจากข้อมูล จปฐ. ก็คือ ข้อมูลรายชื่อผู้ยากจนที่ได้รับการสงเคราะห์จากกองทุนซากาดของมัสยิดประจำหมู่บ้าน ที่จะระบุรายชื่อบุคคลที่สมควรได้รับการสงเคราะห์ 8 ประเภท และรายชื่อบุคคล 1 ใน 8 ประเภทนั้น มีรายชื่อคนยากจนของชุมชนที่ได้รับการยอมรับของคนในหมู่บ้านอยู่ด้วย ประเด็นที่สอง กระบวนการกลั่นกรองรายชื่อคนยากจนของชุมชนให้เข้าร่วมโครงการ ใช้เวทีชุมชนกลั่นกรองโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมช่วยตรวจสอบเสนอแนะ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ของชุมชนและฐานะความเป็นอยู่ของเพื่อนในชุมชน ทำให้ในหลายชุมชนมีการปรับปรุงรายชื่อคนยากจนกันใหม่ เปิดโอกาสให้คนยากจนที่ไม่มีรายชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อก่อนหน้านั้น มีสิทธิ์เข้าถึงแหล่งทรัพยากรของโครงการ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในขั้นตอนของการร่วมกันคิดร่วมกันเรียนรู้ของผู้คนในชุมชน สะท้อนให้เห็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็งที่สมาชิกชุมชนมีจิตสำนึกเอื้ออาทรรักและห่วงใยซึ่งกันและกัน สมาชิกมีส่วนร่วมประเมินสถานการณ์ของชุมชนและ มีการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน (สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, 2546)

1.4 ระเบียบ กติกาและเงื่อนไขการสนับสนุนกิจกรรมทางเลือก

จากการศึกษา พบว่า ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการคิด และกำหนด ระเบียบ กติกาในเวทีชุมชน โดยการสนับสนุนส่วนใหญ่จัดสรรให้ในรูปของเงินทุนหมุนเวียน มีบางส่วนเท่านั้นที่ให้ทั้งรูปเงินทุนหมุนเวียนและให้เปล่าบ้าง มีการระบุให้ผู้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการต้องคืนทุนแก่ชุมชนภายหลังการดำเนินกิจกรรมไปสักระยะหนึ่ง เงื่อนไขการคืนทุนมีทั้งที่เป็นเงินสดหรือเป็นสิ่งของหรือสัตว์เลี้ยงแล้วแต่จะกำหนดกันของแต่ละชุมชน เหตุที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมอยู่ในรูปเงินทุนหมุนเวียนเช่นนี้เป็นเพราะว่า ประการที่หนึ่ง ทางชุมชนต้องการให้กลุ่มเป้าหมายมีความตระหนักและรับผิดชอบการทำกิจกรรมทางเลือกมากขึ้นเพราะไม่ใช่การให้เปล่า แต่มีภาระที่ต้องคืนทุนให้กับชุมชนเพื่อให้บุคคลอื่นในชุมชนใช้ทุนที่คืนมานั้นทำกิจกรรมต่อไป ประการที่สอง ทางชุมชนต้องการมีกองทุนหรือเสริมสร้างกองทุนของชุมชนให้ใหญ่ขึ้นเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนต่อไป แสดงให้เห็นว่าทางชุมชนมีแนวความคิดที่พยายามพึ่งตนเองในรูปของการมีกองทุนชุมชน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของความเข้มแข็งของชุมชน อย่างไรก็ตาม การกำหนดเงื่อนไขการสนับสนุนในรูปเงินทุนหมุนเวียนอาจเป็นข้อจำกัดหรือปิดกั้นโอกาสอย่างหนึ่งของคนยากจนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเกิดความไม่มั่นใจในความสำเร็จของกิจกรรมทางเลือกที่จะทำ จึงปฏิเสธที่จะเข้าร่วมโครงการ บุคคลเหล่านี้ก็ยังขาดโอกาสเข้าถึงทรัพยากรของโครงการเช่นที่ผ่านมา

ในส่วนของวิธีการจัดสรรความช่วยเหลือแก่กลุ่มเป้าหมาย ส่วนใหญ่ทางคณะกรรมการ ศอช. จัดสรรให้เท่าเทียมกันทุกครัวเรือนยากจน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ทางคณะกรรมการและชุมชนเห็นว่า คนยากจนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายนั้นมีความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกันจึงสมควรให้การสนับสนุนให้เท่าเทียมกัน ประการหนึ่ง ส่วนอีกประการหนึ่ง เป็นการจัดการที่ง่ายหาก

จัดสรรให้เท่าเทียมกันคณะกรรมการไม่ต้องชี้แจง หรืออธิบายเหตุผลมากนักหากมีผู้ซักถาม แต่มีปรากฏการณ์การจัดสรรความช่วยเหลือแก่กลุ่มเป้าหมายในบางตำบล ที่จัดสรรให้โดยคำนึงถึงความจำเป็นของครัวเรือนเป้าหมาย เช่น ดูจากขนาดและองค์ประกอบของครัวเรือน(มีเด็ก ผู้พิการ ผู้สูงอายุในครัวเรือน) ลักษณะความมั่นคงของอาชีพ และรายได้ ประกอบการพิจารณาจัดสรร การพิจารณาจัดสรรในลักษณะนี้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างมาพิจารณา เช่น ความเอื้ออาทร ความเสียสละ ตลอดจนวิสัยทัศน์ของคนในชุมชนที่มีต่อบุคคลเป้าหมาย

1.5 การคัดเลือกกิจกรรมทางเลือก

การคัดเลือกกิจกรรมส่วนใหญ่มีส่วนร่วมกันคิด และคัดเลือกด้วยกันทุกฝ่าย โดยมีหลักการคิดและคำนึงถึงความสอดคล้องของกิจกรรมกับสภาพพื้นที่ ทรัพยากร ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและตลาด หากพิจารณาในประเด็น การดำเนินงานโครงการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คณะกรรมการ ศอช. ส่วนใหญ่ คำนึงถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่น ตลอดจนความเป็นไปได้ของโครงการในด้านการตลาดด้วย นับว่า แสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการ ศอช. ส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาอาชีพเป็นอย่างดี แต่เนื่องจากโครงการฯ ใช้เกณฑ์วัดความยากจนจากมิติรายได้หรือเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีข้อจำกัดในมองสาเหตุและการแก้ปัญหาความยากจนอยู่ที่กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจที่จะทำให้มีรายได้เท่านั้น ทุกกิจกรรมในทุกพื้นที่ ในบางกิจกรรมต้องใช้ทรัพยากรภายนอกพื้นที่ เช่น ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรทำให้ต้องพึ่งพาทรัพยากรภายนอกมากขึ้น ซึ่งการแก้ไขปัญหาโดยการเพิ่มรายได้มิติเดียวนี้ไม่เพียงพอสำหรับการแก้ไขความยากจนได้ แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ได้ผลนั้น ต้องมองสาเหตุความยากจนในหลายมิติประกอบ และการแก้ไขปัญหาต้องแก้ไขเชิงบูรณาการในหลายมิติเช่นกัน ดังที่ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2546) และวิทยากร เชียงกูล (2547) ได้กล่าวไว้ว่า สาเหตุความยากจนมาจากหลายปัจจัยในหลายมิติและหลายระดับ การแก้ไขปัญหาความยากจนต้องแก้ปัญหาเชิงบูรณาการไม่แยกเฉพาะส่วน ตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชนและระดับประเทศ

1.6 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการงบประมาณ

การบริหารจัดการงบประมาณมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้กันส่วนใหญ่ของการจัดการงบประมาณในกิจกรรมโครงการที่ใช้งบประมาณเกินวงเงิน 100,000 บาท พบว่า ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ เนื่องจากกิจกรรมโครงการที่ใช้งบประมาณเกินวงเงิน 100,000 บาทต้องมีการประมูลจัดซื้อ จัดจ้าง ตามระเบียบของทางราชการ ทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนนี้ตกแก่ผู้รับเหมาและเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ประชาชนกลุ่มเป้าหมายไม่สามารถเข้ามามีส่วน ร่วมในการดำเนินการขั้นตอนนี้ได้มาก นอกจากการมีส่วนร่วมตรวจสอบภายหลังการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งก็ทำบทบาทนี้ได้ไม่มากนัก ผลของการดำเนินการโดยผู้รับเหมาและส่วนข้าราชการนี้ มีความล่าช้าไม่ทันกับความต้องการหรือสอดคล้องกับสภาพการดำเนินงานใน

กิจกรรมโครงการ วัสดุอุปกรณ์ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่สนับสนุน ไม่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ทรัพยากรที่ต้องใช้ในโครงการผู้รับเหมาจัดหาจากภายนอกชุมชนเพราะสะดวกในการรวบรวมและมีราคาต่ำกว่าทรัพยากรภายในท้องถิ่น ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนา ดังที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540) สรุปจากตัวแบบการพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ ในหลักการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร ควรใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพราะเป็นสิ่งใกล้ตัว การใช้ทรัพยากรจากบริบทที่ใกล้ ทำให้ชาวบ้านเกิดการพึ่งตนเองมากที่สุดและสามารถวางแผนการใช้ทรัพยากรที่พอดี ทำให้ผลที่เกิดขึ้นไม่มากหรือน้อยไป การอาศัยทรัพยากรที่ไกลตัว เป็นการใช้เงินมากและอาจเกินความจำเป็นของท้องถิ่น ในส่วนของความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ไม่พึงพอใจกับสิ่งที่ได้รับการสนับสนุน กลุ่มเป้าหมายไม่มีโอกาสเรียนรู้กระบวนการจัดการจัดซื้อ จัดจ้าง และเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดความเข้าผิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการงบประมาณในขั้นตอนนี้ ซึ่งทางโครงการต้องทำการชี้แจงให้ชุมชนเข้าใจด้วย

การบริหารจัดการงบประมาณรูปแบบที่สอง สำหรับงบประมาณวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมและเกิดการเรียนรู้ในขั้นตอนนี้มาก เพราะคณะกรรมการและกลุ่มเป้าหมายที่ทำกิจกรรมมีโอกาสกำหนดความต้องการของวัสดุ อุปกรณ์ พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ได้ โดยทางคณะกรรมการให้กลุ่มเป้าหมายดำเนินการติดต่อซื้อขายกับผู้ขายในท้องถิ่นเองก่อน จากนั้นทางคณะกรรมการจะไปตรวจสอบและจ่ายเงินให้ผู้ขายโดยตรง การดำเนินการในรูปแบบนี้ พบว่า การสนับสนุนจากโครงการกระทำได้อย่างรวดเร็ว ทันเวลา ทันฤดูกาล ตรงกับความต้องการและความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและชุมชนเกิดการเรียนรู้การจัดการงบประมาณ

1.7 การติดตามให้ความช่วยเหลือของคณะกรรมการ ศอช.ต. แก่กลุ่มเป้าหมาย

พบว่า คณะกรรมการ ศอช.ต. ส่วนใหญ่ได้ติดตามเยี่ยมเยียนกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการ เพื่อให้กำลังใจ แนะนำวิธีการดำเนินงานกิจกรรม และให้แนวความคิดเรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจนในเรื่องการลดรายจ่ายของครอบครัว เช่น แนะนำให้ปลูกผักสวนครัว ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น การติดตามของคณะกรรมการนี้ ทำให้คณะกรรมการหลายแห่งได้ข้อคิดในการทำงานแก้ไขความยากจนที่ทำให้ได้ผล จะต้องดำเนินการในสิ่งเหล่านี้ เพิ่มเติม คือ 1) การเตรียมความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย ในเรื่อง แนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยให้คนเคยจนมาพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์แก้ไขความยากจนให้คนยากจน ได้มีแนวคิดและได้วิธีการแก้จนด้วย 2) การเตรียมความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพที่กลุ่มเป้าหมายดำเนินการอยู่ เพราะพบว่ามีหลายกรณีที่กลุ่มเป้าหมายยังขาดความรู้ และทักษะที่ถูกต้องในการทำกิจกรรม ซึ่งต้องมีการอบรม หรือศึกษาดูงานก่อนการปฏิบัติจริง จะทำให้ได้ผลมากกว่าที่เป็นอยู่ การติดตามให้ความช่วยเหลือของคณะกรรมการแก่กลุ่มเป้าหมายนี้ แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำของคณะกรรมการ ศอช.ต .ว่ามีความรับผิดชอบ เสียสละ ความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับเงื่อนไขการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ของสมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ (2541) ในส่วนของภาวะผู้นำ ว่ามีจำนวนมาก

กระจายตัว ผู้นำมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิก การติดตามปัญหา การเรียนรู้ ความเป็นกลาง และมองการณ์ไกล

2. จากการศึกษาผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการด้านการพัฒนาความสามารถของครัวเรือนยากจนในการยกระดับรายได้ ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการมีความตระหนักในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง เห็นว่าการเข้าร่วมโครงการจะได้ประโยชน์ ในการสร้างรายได้และขยายโอกาสในการพัฒนาอาชีพ ในการดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนตามกิจกรรมทางเลือกของครัวเรือนเป้าหมายโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย แต่กิจกรรมที่ครัวเรือนเป้าหมายปฏิบัติมากที่สุด คือการเข้าร่วมในเวทีประชาคมที่ ศอช.จัดขึ้น

รายได้ของครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ (จากข้อมูลจำนวน 176 ฉบับ ร้อยละ 40 ของครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง) พบว่าหลังดำเนินโครงการ ครัวเรือนเป้าหมายมีรายได้/คน/ปี เฉลี่ยสูงขึ้นกว่าก่อนดำเนินโครงการและสูงกว่าเกณฑ์ จปฐ. ทั้ง 3จังหวัด จังหวัดยะลามีจำนวนครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่าก่อนดำเนินโครงการ 42 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 43.3 ของครัวเรือนเป้าหมาย จังหวัดปัตตานี ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่าก่อนดำเนินโครงการ 45 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 25.7 จังหวัดนราธิวาส ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่าก่อนดำเนินโครงการ 19 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ11.4 ซึ่งสูงกว่าวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนในพื้นที่ 33 ตำบลนำร่อง ให้ได้ร้อยละ 10 ของครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ จปฐ.

ทั้งนี้เนื่องจาก

2.1 การได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของรัฐบาล รัฐบาล พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาในการบริหารประเทศ 4 ปีแรก เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 และ 4 ปีที่สอง เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2548 กำหนดนโยบายเร่งด่วนในการแก้ปัญหาชาติที่สำคัญ 3 เรื่อง ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด และปัญหาคอรัปชั่น ในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนรัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหาในลักษณะนโยบายคู่ขนานที่ให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาส และบรรเทาความยากจนในระดับรากหญ้า พร้อมกับสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจภายในประเทศคู่ขนานไปกับความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกอย่างแข็งแกร่ง สามารถก้าวสู่เศรษฐกิจใหม่อย่างยั่งยืน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ(www.khonthai.com/poverty/Struct/15.htm, 2548) จาก นโยบายขจัดความยากจน จะดำเนินการปรับปรุงระบบบริหารจัดการทั้งระบบ ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ สร้างกลไกที่เชื่อมโยงให้คนยากจนใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์และทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ระดับบุคคลจะเน้นการขยายโอกาสสร้างรายได้ ลดรายจ่าย เพิ่มช่องทางการเข้าถึงแหล่งทุน รวมทั้งส่งเสริมระบบสหกรณ์และกระบวนการเรียนรู้ในการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ระดับชุมชน จะเสริมสร้างกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรในระดับชุมชน (พรรณี ตั้งใจสถาปัตย์ (เรียบเรียง) www.thainews.com/printreportfriendly.php?id=2618, 5

พ.ค. 2548) รัฐบาลได้ดำเนินการตามนโยบาย โดยจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ธนาคารประชาชน สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ธนาคารวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก การจัดสรรงบประมาณตามขนาดประชากรให้ครบทุกหมู่บ้านและชุมชน (SML) เป็นต้น รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายที่จะขจัดความยากจนให้หมดสิ้นไปภายในปี 2551 ในปี 2546 รัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติขึ้น (ศตจ.) ทั้งได้กำหนดให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมพลัง ทุ่มเทสมอง ช่วยพลิกฟื้นสร้างความหวังที่เป็นรูปธรรม และได้มอบหมายให้กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการรับจดทะเบียนผู้ประสบปัญหาสังคมและความยากจน ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและมาตรการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ (www.khonthai.com/poverty/Struct/15.htm, 5 พ.ค. 2548) จากมาตรการดังกล่าวในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีหน่วยงานที่ข้อง เช่น กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมการปกครอง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ฯลฯ ได้จัดทำโครงการเพื่อการเพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของประชาชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ปัตตานีเป็นจังหวัดหนึ่งในโครงการนำร่องบูรณาการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ของศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ หรือ ศตจ. โดยเป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงมหาดไทย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อพัฒนาให้เกิดกลไกและระบบที่เอื้อให้พื้นที่ระดับจังหวัดและชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจน (ทิยะ กิจถาวร, 2548 : 11) จึงส่งผลทำให้ครัวเรือนยากจนส่วนหนึ่งมีการพัฒนาอาชีพ และมีรายได้เพิ่มขึ้น

2.2 สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนในพื้นที่ทั้งด้านทรัพย์สินและสภาพจิตใจ ส่งผลต่อความเชื่อมั่นต่ออำนาจรัฐในการแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่กอร์ปกับประชาชนส่วนใหญ่ยากจน ขาดโอกาสในการพัฒนาอาชีพ การแก้ปัญหาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประสานการทำงาน โดยให้หลายภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะองค์กรภาคประชาชน รัฐบาลได้กำหนดให้การแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาเร่งด่วน ได้จัดสรรงบประมาณกลางปี 2547 และงบกลาง รายการเพื่อการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันและการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ประจำปี 2547-2548 ให้หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ โดยมีกองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กอ.สสส.จชต.) เป็นเจ้าภาพหลักรับผิดชอบการดำเนินงาน หน่วยงานต่าง ๆ จึงได้รับการจัดสรรงบประมาณส่วนนี้เพื่อดำเนินแก้ปัญหาในพื้นที่ อาทิเช่น กรมการพัฒนาชุมชนได้รับงบประมาณให้ดำเนินโครงการที่เกิดจากข้อเสนอของเครือข่ายภาคประชาชน ที่จะทำให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม นำไปสู่ความมั่นคงปึกแผ่นของชุมชน โดยใช้พลังประชาชนเป็นแกน

นำในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตนเอง เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547) ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้รับงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาอาชีพในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม/ปอเนาะ/ชุมชน ในพื้นที่ทั้ง 3 จังหวัดนี้ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเยาวชนในโรงเรียนเหล่านี้ให้มีความรู้ ทักษะฝีมือด้านวิชาชีพอย่างเพียงพอต่อการประกอบอาชีพสร้างรายได้ (ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส, 2547) โครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ตามยุทธศาสตร์แก้ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลทำให้ครัวเรือนยากจนส่วนหนึ่งมีการพัฒนาอาชีพ และมีรายได้เพิ่มขึ้น

ในทางตรงข้ามสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในจังหวัดยะลาและนราธิวาส ที่สถานการณ์มีความรุนแรงและส่วนใหญ่เกิดขึ้นในตำบลที่เป็น ศอช.ต.นำร่องของโครงการ ในจังหวัดยะลา ได้แก่ ต.บ้านแหร อ.ธารโต ต.อัยเยอร์เวง อ.เบตง ต.ห้วยกระทิง อ.กรงปินัง ในจังหวัดนราธิวาส ได้แก่ ต.จะแนะ อ.จะแนะ ต.บาเระเหนือ อ.บาเจาะ ต.บูกิต อ.เจาะไอร้อง ต. ตันหยงมัส อ.ระแงะ เป็นต้น ทำให้ ศอช.ต.ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการได้ตามปกติ เช่น การจัดเวทีประชาคม การไปนิเทศ ติดตามผลการดำเนินงานตามกิจกรรมทางเลือกของครัวเรือนเป้าหมาย ของคณะกรรมการ ศอช.ต. การสนับสนุนการดำเนินงานตามกิจกรรมทางเลือก ของเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ บริษัทห้างร้านภาคเอกชนเกรงจะไม่ปลอดภัยจึงไม่ไปในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้มีผลกระทบต่อการจัดซื้อจัดจ้างวัสดุอุปกรณ์ตามโครงการ ปัจจัยดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของ ศอช.ต.นำร่องในจังหวัดยะลา และนราธิวาส

2.3 การให้ ศอช. ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาชนในการเป็นแกนหลักในการประสานการทำงานกับภาคีการพัฒนา แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนตามโครงการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาศักยภาพและเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัดนี้ กรมการพัฒนาชุมชนได้ดำเนินการต่อเนื่องจากโครงการทักษิณถิ่นทอง ที่ได้ดำเนินการแก้ปัญหาและพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2545 ถึงเดือนกันยายน 2546โดยใช้ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน (ศอช.) ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาชน จากการรวมตัวกันของแกนนำกลุ่ม/องค์กรในตำบล เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนตามปรัชญา "สร้างพลังชุมชน ใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน" เป็นแกนหลักประสานการทำงานกับภาครัฐและภาคเอกชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชลลดา ปะการัง (ชลลดา ปะการัง, www.codi.or.th/popups/articleswindow.php?id=92&print=print, 5 พ.ค. 2548) ที่พบว่า การพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาของประเทศไทยมุ่งเน้นการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ โดยสนับสนุนการลงทุนภาคอุตสาหกรรม การค้า และการบริการ ซึ่งต้องพึ่งพาเศรษฐกิจโลกจนนำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 จากวิกฤติเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว ทำให้ประชาชนทั้งในชุมชนเมืองและชนบทได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง แต่ผลอีกด้านหนึ่งก็เป็นโอกาสที่ชาวชุมชนได้ทบทวนและเรียนรู้งานพัฒนา

จนนำไปสู่ข้อสรุประดับหนึ่งว่า การแก้ปัญหาของประชาชนไม่อาจให้รัฐบาลดำเนินการได้โดยลำพัง ชุมชนซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคมจะต้องตระหนักในภารกิจและความรับผิดชอบในการแก้ไขร่วมกัน ต้องมีองค์กรชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งที่เกิดขึ้นเองและเกิดจากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน องค์กรภาคประชาชนเหล่านี้จะเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาภาคประชาชนให้เข้มแข็งและกว้างขวางยิ่งขึ้น ส่งผลทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ศอช. ได้เป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเลือกด้านอาชีพเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของครัวเรือนเป้าหมาย ในตำบลนำร่องในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 33 ตำบล กิจกรรมที่คณะกรรมการ ศอช.ได้ปฏิบัติมากตามลำดับ คือ การจัดเวทีประชาคมเพื่อคัดเลือกครัวเรือนเป้าหมาย การพิจารณาคัดเลือกกิจกรรมทางเลือก การกำหนดกติกาสนับสนุนทุนหรืองบประมาณในการทำกิจกรรมทางเลือก ได้ให้คำแนะนำแก่ครัวเรือนเป้าหมายในการประกอบอาชีพตามโครงการ ได้เชื่อมโยงครัวเรือนเป้าหมายและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสพบปะกัน และการไปติดตามตรวจสอบการนำวัสดุอุปกรณ์ตามโครงการไปใช้ในการประกอบอาชีพของครัวเรือนเป้าหมาย ประชาชนมีการรับรู้และเจตคติที่ดีต่อ ศอช. การให้ ศอช.ที่เป็นองค์กรภาคประชาชนเป็นแกนในการประสานงานแก้ปัญหาของชุมชน มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมพัฒนาอาชีพร่วมกัน ทำให้ครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการมีกำลังใจในการแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานาน

2.4 การมีส่วนร่วมของครัวเรือนเป้าหมาย ครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการมีการรับรู้ว่าได้รับการคัดเลือกเพราะเป็นครัวเรือนยากจน มีรายได้ตกเกณฑ์ จปฐ. และครัวเรือนเหล่านี้ไม่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มใด ๆ ในชุมชนมาก่อนถึงร้อยละ 60 ในการดำเนินโครงการได้มีส่วนร่วมคิดจากการจัดเวทีประชาคม มีความเข้าใจ รับรู้ถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ และมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาการคืนทุน แต่ในการเลือกอาชีพตามโครงการ ครัวเรือนเป้าหมายสามารถกำหนดอาชีพด้วยตนเองเพียงร้อยละ 56 และ ศอช.ต.เป็นผู้กำหนดร้อยละ 42 กิจกรรมด้านอาชีพที่เลือกจะเป็นเลี้ยงแพะมากที่สุด รองลงมาคือ เลี้ยงวัว ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่สอดคล้องกับอาชีพหลักของครัวเรือนก่อนเริ่มโครงการซึ่งประมาณครึ่งหนึ่งมีอาชีพรับจ้าง รองลงมาร้อยละ 34 มีอาชีพเพาะปลูก/ทำสวน ทั้งนี้เนื่องจากบาง ศอช.ต. ต้องการให้สมาชิกรวมกลุ่มกันในการดำเนินการ จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้ทุกคน แต่สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และรับผลประโยชน์ตามกติกาของชุมชนที่กำหนดแตกต่างกัน ทั้งระยะเวลาในการคืนทุน และรูปแบบการคืนทุน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชน มีการรวมกลุ่มทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาอาจจะมีปัญหาบ้างในขั้นตอนของการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งต้องปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการ ทำให้ครัวเรือนเป้าหมายมีส่วนร่วมน้อยกว่าในขั้นตอนอื่น สอดคล้องกับที่ Cerner (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543) กล่าวว่า การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเอง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้ประชาชน

ระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ

แต่มีข้อน่าห่วงใยว่าครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 6 ใน 10 คน ที่ไม่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มใด ๆ มาก่อน และระยะเวลา 6 เดือนที่ผ่านมาครัวเรือนเป้าหมาย 4 ใน 10 คน ไม่เคยได้ไปศึกษาดูงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการพัฒนาอาชีพกับครอบครัวอื่น ครัวเรือนเป้าหมาย 3 ใน 10 ไม่เคยได้ปรึกษาหารือหรือขอคำแนะนำช่วยเหลือเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย ครัวเรือนเป้าหมาย 2 ใน 10 ไม่เคยกำหนดแผนหรือเป้าหมายที่จะลดรายจ่ายในครอบครัว และไม่เคยสังเกตความเปลี่ยนแปลงของรายได้และรายจ่ายของครอบครัว ทั้งนี้การแก้ปัญหาความยากจนจะต้องใช้ทั้งวิธีการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย ในการเพิ่มรายได้โดยลงทุนประกอบอาชีพใหม่ที่มีความรู้ ความชำนาญและทักษะน้อยหรือไม่มีเลย ครัวเรือนเป้าหมายจึงมีความเสี่ยงสูงที่จะไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งนี้เพราะงบประมาณที่ได้รับตำบลละ 150,000 บาท นั้น เป็นงบประมาณที่นำจัดสรรให้ครัวเรือนเป้าหมายในการทำอาชีพ ส่วนงบประมาณในการเสริมสร้างความรู้ ทักษะและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มเป้าหมายควรได้รับการสนับสนุนจาก ศอช.อ. การดำเนินงานที่ผ่านมามี ศอช.ต.ที่ไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก ศอช.อ. จำนวน 11 ศอช.ต. จากทั้งหมด 33 ศอช.ต.ทั้งนี้ เพราะ ศอช.อ. ต้องการนำงบประมาณส่วนนี้ไปขยายผลให้ตำบลอื่น ๆ ที่มีครัวเรือนยากจนมากแทน

3. จากการศึกษาผลการดำเนินงานด้านการพัฒนาขีดความสามารถของ ศอช.ต ในการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานการทำงานของกลุ่ม / องค์กร สมาชิก เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม ผลการวิจัยพบว่าจากระยะเวลาที่ผ่านมา (ตั้งแต่ตุลาคม 2545) ศอช.ต. ที่เป็นองค์กรเครือข่ายภาคประชาชนได้มีการพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความสามารถในการบริหารจัดการ การให้คำปรึกษา การอุทิศตน การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้ โดยเฉลี่ยคณะกรรมการ ศอช.ต.ประมาณ 3 ใน 4 ที่สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้เต็มที่ ศอช.ต ทั้งหมดใน 3 จังหวัดได้จัดทำแผนปฏิบัติการ โครงการส่วนใหญ่เป็นโครงการส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ศอช.ต.เกือบทั้งหมดได้มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ (ทั้งเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร) เพื่อให้เครือข่ายสมาชิกถือปฏิบัติ มีข้อตกลงร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่ายของศอช.ต ได้มีการจัดทำทะเบียนข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทะเบียนครัวเรือนยากจนทั้งหมดที่มีอยู่ในตำบล ทะเบียนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางเลือก ทะเบียนสมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่เป็นเครือข่าย ศอช.ต. และทะเบียนอื่นๆ ที่จำเป็น ได้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการบริหารจัดการของ ศอช.ต.พบว่า ศอช.ต.จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาสที่มีกองทุนในการบริหารจัดการร้อยละ 40, 75 และ 15 ตามลำดับ เงินกองทุนได้มาจากการบริจาคจากคณะกรรมการ ศอช.ต. การบริจาคจากเงินกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน สมาชิกสมทบ/เหลือจากการจัดกิจกรรม และการจัดหาทุนของคณะกรรมการ ศอช.ต.

ศอช.ต. ในจังหวัดยะลา และปัตตานี และนราธิวาส ได้จัดให้มีการประชุมองค์กรสมาชิกที่อยู่ในเครือข่าย ได้ดำเนินการให้กลุ่ม /องค์กรเครือข่ายได้จัดกิจกรรมร่วมกันโดยเฉลี่ยจัด 3-5 ครั้ง นอกจากนี้ คณะกรรมการ ศอช.ต.ได้ออกไปพบปะเยี่ยมเยียนและติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่าย อย่างน้อย 4 ครั้ง สูงสุด 12 ครั้ง ศอช.ต.ในจังหวัดยะลาทั้งหมด ศอช.ต. 9 ใน 10 ในจังหวัดปัตตานี และ ศอช.ต. 7 ใน 10 ในจังหวัดนราธิวาส ได้ประสานงานให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องมาพบปะ แนะนำให้ความรู้แก่ครัวเรือนเป้าหมาย

ความสามารถของ ศอช.ต.ในการพัฒนากลุ่มองค์กรสมาชิก ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา คณะกรรมการ ศอช.ต. ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งกรรมการในกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ได้แก่ จังหวัดยะลามี 3 ศอช.ต. คณะกรรมการ 7 คน จังหวัดปัตตานีมี 10 ศอช.ต.คณะกรรมการ 37 คน จังหวัดนราธิวาสมี 8 ศอช.ต. คณะกรรมการ 19 คน คณะกรรมการ ศอช.ต. ที่ได้ไปร่วมอบรม สัมมนาในหลักสูตรต่าง ๆ มากที่สุดคือ จังหวัดปัตตานี น้อยที่สุดคือ จังหวัดนราธิวาส คณะกรรมการ ศอช.ต. ในจังหวัดปัตตานีได้รับการคัดเลือกหรือได้รับรางวัลดีเด่นในด้านต่าง ๆ มากที่สุด ทั้งนี้ ศอช.ต. ในจังหวัดปัตตานี ได้ร่วมสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำกลุ่ม/องค์กรสมาชิกเครือข่ายดำเนินกิจกรรมจนผู้นั้นได้รับการยกย่อง ชมเชย หรือได้รับรางวัลดีเด่นในด้านต่าง ๆ มากที่สุด เช่นเดียวกัน

ที่เป็นเช่นนี้เพราะ

3.1 ในการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาขีดความสามารถของเครือข่ายภาคประชาชนในการบริหารจัดการ ฯ งบประมาณ 1.9 ล้านบาท ได้จัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่เป้าหมาย 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 33 อำเภอ 33 ตำบล ตามลำดับดังนี้คือ 1) ประชุมเตรียมการและสร้างความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและผู้นำชุมชน 2) สัมมนาเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างความสามารถของคณะกรรมการบริหาร ศอช.ต. ในการบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน 3) สัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่าย ศอช.ต. และศึกษาดูงานการแก้ปัญหาความยากจน 4) จัดทำฐานข้อมูลการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนโดย ศอช. 5) จัดเวทีสัญจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมสร้างความเข้าใจอันดีของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดย ศอช.ต.ตำบลละ 3ครั้ง

ในการดำเนินงานตามโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาศักยภาพและเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด มีกิจกรรมตามโครงการดังนี้คือ 1) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศอช.ต.ระดับอำเภอ 1 ครั้ง 2) จัดเวทีสรุปบทเรียน ศอช.ต.ระดับจังหวัด 1ครั้ง 3) ประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่าย ศอช.อ. อำเภอละ 3 ครั้ง 4) ประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่าย ศอช.จ. จังหวัดละ 2 ครั้ง 5) สัมมนาเชิงปฏิบัติการผู้นำเครือข่าย ศอช.อ. ระดับเขต 3 ครั้ง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547)

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมให้คณะกรรมการ ศอช. และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ได้มีความรู้ ความเข้าใจและพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการโครงการ การจัดทำฐานข้อมูลครัวเรือนยากจนของชุมชน ร่วมกำหนดตัวชี้วัดผลสำเร็จของโครงการ

การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ การจัดเวทีให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กิจกรรมเหล่านี้เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้ร่วมกัน สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่น ช่วยลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ฝึกความเป็นประชาธิปไตย ส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างเป็นสุข (สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ, 2541)

จุดแข็งและจุดอ่อนของโครงการ

จากผลการวิจัยที่ค้นพบสามารถสรุปจุดแข็ง จุดอ่อนของโครงการได้ดังนี้

จุดแข็งของโครงการ

1. มีการใช้เวทีประชาคมเพื่อกลั่นกรอง คัดเลือก ครัวเรือนยากจนเป้าหมาย โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบหรือทบทวนข้อมูลจาก จปฐ.ของหมู่บ้าน ทำให้ได้ครัวเรือนยากจนที่ชุมชนให้การยอมรับ

2. การบริหารเงินทุนกิจกรรมทางเลือกของครัวเรือน ศอช.ต. ทั้งหมดได้กำหนดจัดสรรในลักษณะเงินทุนหมุนเวียน ครัวเรือนเป้าหมายจะต้องส่งคืนตามอัตราและเวลาที่กำหนด ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนในการพัฒนาอาชีพของครัวเรือนยากจนอื่นต่อไป นอกจากนี้ยังสร้างความรับผิดชอบในการดำเนินงานกิจกรรมทางเลือกของครัวเรือนเป้าหมาย

3. คณะกรรมการ ศอช. ส่วนมากมีความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน มีการสร้างความตระหนักในการแก้ไขปัญหาและเตรียมความพร้อมทางด้านอาชีพของครัวเรือนเป้าหมายก่อนดำเนินโครงการรวมทั้งจัดให้ "คนเคยจน" เข้ามาแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์การพัฒนาอาชีพของตนเอง ทำให้ครัวเรือนเป้าหมายเกิดพลังและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน

4. มีการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนมากขึ้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการประสานงานระหว่าง ศอช.ต. กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการแก้ปัญหาแบบบูรณการ

5. คณะกรรมการ ศอช.ต.ส่วนมากมีภาวะผู้นำ เสียสละ เห็นคุณค่าของการทำงานเพื่อส่วนรวม เห็นประโยชน์ของการเรียนรู้มากกว่าผลตอบแทนที่เป็นเงินตรา

จุดอ่อนของโครงการ

1. ความเร่งด่วนของโครงการ ทำให้ขาดการเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการโครงการที่ดี เช่น การให้เวลาในการจัดเวที เพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินโครงการและการ

เตรียมครัวเรือนยากจนเป้าหมายก่อนเข้าสู่กิจกรรมทางเลือกน้อยไป เป็นผลให้การดำเนินงานโครงการในขั้นตอนต่อไปไม่ได้ผลเต็มที่

2. แนวคิดเรื่องความยากจนเน้นเฉพาะมิติด้านรายได้ ซึ่งไม่ครอบคลุมความยากจนในมิติอื่น ๆ

3. คณะกรรมการ ศอช. ไม่ทราบวัตถุประสงค์ของงบประมาณที่เน้นแก้ปัญหาครัวเรือนยากจนเป้าหมาย มีการนำเงินทุนไปเฉลี่ยให้แก่พื้นที่อื่น โดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่สอดรับกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

4. ครัวเรือนยากจนเป้าหมายส่วนมาก ไม่ได้มีส่วนร่วมในการบริหารงบประมาณในขั้นตอนการจัดซื้อจัดจ้าง และมีโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ด้านวิชาชีพตามกิจกรรมทางเลือกน้อย

5. ไม่มีงบประมาณสนับสนุนการบริหารจัดการโครงการให้แก่ ศอช. ทำให้การบริหารและการติดตามประเมินผลของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องทำได้ไม่เต็มที่

6. ในการจัดเวทีชุมชนยังขาดวิทยากรกระบวนการหรือผู้เอื้ออำนวยที่มีทักษะช่วยให้ผู้ร่วมเวทีเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาดังกล่าว คณะผู้วิจัยเห็นควรเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีมุมมองความยากจนในหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ไม่มองเฉพาะความยากจนทางเศรษฐกิจหรือรายได้อย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งจะทำให้การมองสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนกว้างขวางและรอบด้าน อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการพร้อม ๆ กัน ไม่แยกส่วน โดยมีมาตรการหลายมาตรการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะทำให้การแก้ไขปัญหาทำได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือสำเร็จได้

1.2 ควรดำเนินกิจกรรมที่ใช้ทรัพยากรภายนอกท้องถิ่นให้น้อยลง เพื่อลดการพึ่งพิงทรัพยากรจากภายนอก โดยใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่นให้มากและพยายามใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. ข้อเสนอแนะสำหรับ ศอช.

2.1 ศอช. จะต้องพัฒนากรรมการในทุกระดับและสมาชิกในชุมชนให้มีจิตสำนึกสาธารณะที่จะร่วมพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง ฝึกทักษะกรรมการสำหรับการเป็นวิทยากรกระบวนการ ในการจัดเวทีประชาคมในระดับต่าง ๆ และเป็นผู้ประสานงานที่ดีกับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลของหมู่บ้านควรกระทำกันอย่างจริงจัง ให้ถูกต้อง เป็นจริง ครอบคลุมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของคนในชุมชน โดยก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลควรมีการ

ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและประโยชน์ของข้อมูลที่จะได้ เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และควรใช้ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ในชุมชนมาช่วยตรวจสอบความเที่ยงตรงด้วย

2.3 ควรมีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ในแต่ละวัน สัปดาห์และรายเดือนของทุกครัวเรือนในชุมชน เพื่อนำข้อมูลรายรับ – รายจ่ายนี้มาใช้ในการศึกษา วิเคราะห์รายได้และรายจ่ายของครอบครัวและชุมชน สำหรับการทำแผนแก้ไขปัญหาความยากจนหรือการใช้จ่ายของครอบครัวและชุมชน

2.4 ควรมีการฝึกอบรม ศึกษาดูงานหรือหาความรู้เพิ่มเติมแก่สมาชิกในอาชีพที่ทำและเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเพื่อช่วยให้การนำเงินทุนหรือทรัพยากรที่นำไปลงทุนประสบความสำเร็จ

2.5 พยายามช่วยกันสร้างเครือข่ายการเรียนรู้วิธีการบริหารจัดการโครงการและพัฒนาสมาชิกร่วมกัน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

2.6 ศอช. ควรมีแผนปฏิบัติงานรายวัน รายเดือน และรายปี เพื่อสะดวกในการทำงาน และการประสานงาน ซึ่งส่งเสริมให้คณะกรรมการที่มีหมวกหลายใบหรือดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่งทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพ ทั้งตำแหน่งต่าง ๆ จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

3.1 ควรจัดอบรมเสริมความรู้ ทักษะและสร้างศักยภาพของคณะกรรมการ ศอช. ทุกระดับอย่างต่อเนื่อง

3.2 การให้ความสำคัญสำหรับการเตรียมความพร้อมโครงการมากขึ้น ควรให้เวลาพอสมควรไม่ควรเร่งรัดจนเกินไป ควรคำนึงถึงการเตรียมความพร้อมของชุมชน โดยมีการประชุมชี้แจงให้ความรู้และให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมและความตระหนักในการเป็นเจ้าของโครงการและกิจกรรมที่จะดำเนินการร่วมกัน หรือมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตน

3.3 ส่งเสริมยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อสอดรับกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

3.4 รณรงค์การรวมกลุ่มและการส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนเพื่อประชาชนจะได้มีการแก้ไขปัญหาระดับครัวเรือนและชุมชนได้ รวมทั้งการเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ๆ ได้ด้วย

3.5 ควรมองความยากจนในหลายมิติที่เป็นแบบองค์รวม (Holism) เพื่อจะได้รู้ถึงสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนในหลายมิติหลายด้าน ซึ่งต้องใช้มาตรการแก้ไขหลายมาตรการอันจะทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนมีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างยั่งยืน

3.6 ควรสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการโครงการทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการจัดซื้อ จัดจ้าง เพื่อสร้างความโปร่งใส (Transparency) ให้เกิดขึ้นในการดำเนินงานของโครงการ

3.7 ควรมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคณะกรรมการ ศอช. ในการเรียนรู้กับชุมชน องค์กรชุมชน การจัดสวัสดิการในลักษณะการมีกองทุนส่วนรวมอันจะทำให้เกิดเครือข่ายการคุ้มครองทางสังคมด้วยการพึ่งตนเอง เอื้ออาทรของสังคม

3.8 ควรส่งเสริมให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นภาคีแห่งความร่วมมือกับ ศอช. อย่างจริงจังโดยบูรณาการเข้าเป็นแผนพัฒนาตำบล